

gésről a virtuális kapcsán. De talán mégsem ennyire elkésztő a helyzet, korunk társadalmi alanyai talán mégsem ennyire végletesen függenek a televízió ajzószerétől, mert az egyszer tudatosan és elhatározással kikapcsolt televízió végül megmutatja, hogy „a cybertér legradikálisabb megtapasztalása a kihagyás élménye”⁵, tehát új és más fényben tünteti fel magát a televíziónézés: „aktívan kellene televíziót nézni: csukott szemmel”⁶

Fehér Katalin

Don Tapscott: Digitális gyermekkor. Az internetgeneráció felemelkedése

Információs Társadalom kicsiknek és nagyon nagyoknak

Inforum

Kossuth Kiadó, Budapest, 2001. 384 p.

„A médium maga az üzenet.”

A *Digitális gyermekkor* az interneten íródott. DON TAPSCOTT és csoportja „hat földrészen élő több száz gyermeket és felnőttet vont be a munkába. A könyv elemzését, vázlatának felépítését és szerkesztését olyan kutatói együttes végezte, amely megosztott digitális munkahelyen, elektronikus levelezés és számítógépes konferenciabeszélgetés segítségével dolgozott. A könyv legfőbb forrása a világháló volt” – olvasható bevezetés-ként (5). A munkában részt vevő gyerekek gyakorlatilag TAPSCOTT társszerzőinek tekinthetők.

A kötet az internetgenerációról, arról a felnövekvő nemzedékről nyújt átfogó és árnyalt képet, amelynek legidősebb tagjai ma legfeljebb csak 20-22 évesek, s a digitális technika vívmányai felvértezve egészen más módon kommunikálnak, tanulnak, játszanak, vásárolnak, alkotnak közösségeket stb., mint a szüleik.

A szerző radikálisan elkülöníti a televíziózás egyirányú, passzív és aszociális módszereit a digitális média megosztott, interaktivitáson alapuló és központi irányítástól mentes világától. „A televízió naponta többórányi játékidőt rabolt el a gyermekektől. A digitális média visszaadja ezt az értékes időt” (17). Ebben a világban a gyerekek nem nézők, hanem aktív felhasználók: olvasnak, írnak, kutatnak, elemeznek, értékelnek, fejlesztik problémamegoldó képességeiket. A munkaerőpiachoz közeledve új – személyre szabott – munkakultúrát és -környezetet igényelnek, új fogyasztási szokásokat alakítanak ki. Mindez erőteljes hatást gyakorol az új és a háború utáni – televízió felnőtt – generáció, a baby boom kapcsolatára. (A „háború utáni” kifejezéshez többször társítja TAPSCOTT Elvis Presley, Bob Dylan vagy J. F. Kennedy nevét, s olyan eseményeket is, mint a vietnámi háború, Woodstock vagy a Holdra szállás.) „Mivel az internet a televízió ellentéte, az internetgeneráció sok szempontból a televíziós generáció ellentéte is” (38). A kötet

⁵ Moreiras, Alberto: Az ugrás és a lapsus. Birtokháborítással szerzett hely a Cyber Space-ben. <http://caesar.elte.hu/gondolat-jel/95/moreir.html> – hossz: 62987 – 1996 Sep 07. 9.

⁶ TOUSSAINT, JEAN-PHILIPPE: *A televízió*. Jelenkor Kiadó, Pécs, 2000. 96.

egyik gyermek társszerzője, a 15 éves Sarah Vandervoort (New York, Ontario) így jeleníti meg a két média különbségét:

„Amikor tévét nézel, hagyod, hogy lassan agyhalottá válj. Ne értsen félre, nézek tévét, de a szabadidőmből több időt töltök az interneten. Ahhoz, hogy az interneten szörfölj, meg kell dolgoztatnod az agyadat. Nem beszélgethetsz emberekkel úgy, ha közben nem vagy ott agyilag. Az internet kommunikációs kapcsolat közted és a világ között, míg a tévé csak közted és a média közti kommunikáció.” (43.)

Közben lassan elpárolog az egykori szülői szaktekintély, azaz az úgynevezett generációs szakadék generációs átfedésbe fordul. Ezt a változást így érzékeli a 15 éves Austin Locke (Ontario, Kanada):

„A civilizáció történetében először fordul elő, hogy a gyermekek tanítják a felnőtteket. A gyerekek ügyesebbek a számítógép kezelésében. A szülők, a tanárok és más felnőttek a gyerekekhez fordulnak információért, segítségért és más, számítógépes dolgokkal kapcsolatban.” (48-49.)

Ezek a gyerekek beleszülettek az új technológia világába, környezetük természetes részeként veszik birtokukba, s helyezik mindennapi tevékenységük és kultúrájuk középpontjába, szüleik azonban általában nehezebben sajátítják el azt. A felnőttek elsajátítási gondjaival kapcsolatban számos mulatságos történet forog közszájon, s keletkezik ma is. Pár éve például az egyik ismerősöm, aki azóta már lelkes rajongója a világhálóknak, kissé ingerülten jegyezte meg a következőket: „Azt azért senki sem fogja tudni bemagyarázni nekem, hogy az irodalom csak »linkelés«”. S ha e történetek gyakran túlzóak is, a történet nem az. Napjaink kommunikációs forradalmát kétségkívül a gyerekek irányítják, ha eszközeit, szoftvereit a felnőttek gyártják is. Érdemes ezt elfogadnunk, amikor *Az unoka internetre kapcsolja a nagymamát* (fejezetcím), s amikor „diákok ezrei tanítják tanáraikat a számítógép használatára” (66) világszerte.

A hálózaton a legkülönbözőbb virtuális közösségeket alakítják ki a gyerekek. Társalgásuk szinkron vagy aszinkron. Az előbbi beszélgetőszobákban, az utóbbi fórumokon, hirdetőablakon zajlik – moderátor (szülő, tanár, szociális munkás) megfigyelésével vagy a nélkül – szinte teljesen szabadon, de a netikett szabályainak szigorú betartásával. Bárki bármikor beléphet vagy távozhat, közlétheti a véleményét, kezdeményezhet újabb témát. A FreeZone például információcserét, csevegőszobákat és különböző valós idejű programokat kínál a gyerekeknek. Közben baráti kapcsolatok szövődnek, gyakran egész kibercsaládok jönnek létre, amelyek éppúgy megjelenítik a csoportképződés és -kapcsolatok sajátosságait, mint a valódi életben. Mégpedig az írott szóra, a szövegre alapozva, mintegy rehabilitálva a verbális nyelv varázsát. Metanyelvi funkcióban szinte új írásrendszer keletkezett, rövidítésekkel, betűszókkal, hangulatjelekkel (smile) stb.

Az internetgeneráció kultúrájának főbb motívumai a következők (vö. 86-99).

- (1) A határozott függetlenségérzet.
- (2) Az érzelmi és értelmi nyitottság.
- (3) A bevonás. Ennek megnyilvánulása a 17 éves Michelle Andrews (Victoria, Ausztrália) alábbi szavai:

„Számomra az internet teljesen másféle, sok kultúrájú világ, ahol majdnem mindenki kijön a másikkal. Olyan messze vagyunk a többi kultúrától, de most már nem érzem így. Az internet máris összekapcsolt bennünket Angliával, Kanadával és az Egyesült Államokkal, és lassan közelebb kerülünk ázsiai szomszédainkhoz.” (88.)

- (4) A szabad kifejezés és a határozott nézetek.
- (5) Az újítás. (A szoftverfejlesztők gyakran kerülnek jelentős lépéshátrányba a gyerekekkel szemben.)
- (6) Az elmélyedés a fejlődésben.
- (7) A kutatás.
- (8) A gyorsaság és az azonnalóság (mert a hipertérben az idő fogalma jószerevével értelmezhetetlen).
- (9) Az érzékenység az intézményi érdekekkel szemben.
- (10) Az eredetiség (az információforrás hitelessége) és a bizalom. A 13 éves Mike Uttech így foglalja össze erre vonatkozó tapasztalatait:

„Ha egy iskolai feladathoz az internetet kutatási eszközként használod, a bibliográfiában tüntesd fel a weboldal címét, és más, róla szóló információkat, hogy a tanár megnézhesse, ha nem hinnének neked. Ez már megtörtént velem, úgyhogy megkértem, hadd menjek el a médiaközpontba, bemutattam nekik internetes igazolványomat (az iskolai internetezéshez mindenkinek lennie kell ilyen igazolványának), és kinyomtattam az oldalt, majd megmutattam a tanárnak. Legtöbbször ez bejön.” (96.)

A fiatalok médiatermékei közül a *zinek*, a *videozinek* és az *e-zinek* a legnépszerűbbek. Ezek kedvtelésből készültek, különféle tematikájú, magazinszerű kiadványok, művészi alkotások, melyeket hagyományosan vagy hálózaton terjesztenek. Sok szempontból tanulságosak. Szemléltetik például azt, hogy milyenek lennének az iskolai újságok tanári felügyelet nélkül. De megjelenítik azt a mentalitást is, amely megkérdőjelezve a műsor-sugárzó média hierarchikus formáit és monopóliumait, annak a megosztott hatalmi hálóznak a világát képviseli, amelyben az interaktív média az olvasókat írókká, a befogadókat alkotókká, a zárt kommunikációt társadalmi kommunikációvá formálja.

Mentalitásuk alapvonásai: a tolerancia, a másság elfogadása, a kíváncsiság, valamint az önképviselés és az önállóság. Magabiztos, kritikus és ellenkezésre is hajlamos nemzedék, mert megvannak hozzá az eszközei: „kezük ügyében van az emberi tudás történelmi tárháza és egyre inkább azok az eszközök (ügynökprogramok, botok), amelyekkel meg tudják találni, amire szükségük van” (112). (A botok olyan szoftverek, amelyek megismerik a tulajdonosukat, s így személyi asszisztensükké tudnak válni.) Hozzáállásukat alighanem jól jellemzi a 12 éves Cossanna Preston (Saskatchewan, Kanada):

„Azt hiszem, a legtöbb ember szerint figyelmes, segítőkész, okos, aki ismeri a saját korlátait. Megtanultam türelmesnek lenni a durvakkal és azokkal, akik nem értenek meg engem vagy a mi elfoglalt családjunkat. Megtanultam segíteni az olyan embereknek is, akik nem igazán szimpatikusak.” (118.)

Identitásukat gyakran többszörözik meg a virtuális fórumokon. Egy 11 éves felhasználó (Hertlija, Izrael) a következőket mondja ezzel kapcsolatban:

„Minden beszélgetéskor megváltoztatom a »figurámat«. Olyan dolog ez, amit a barátaimmal nem tudok megtenni.” (120.)

A jelenségnek pozitívumai és árnyoldalai is lehetnek, a skizofrénia azonban megalapozatlan aggodalomnak tűnik. Felfoghatjuk úgy is, hogy „ez a generáció lehet az első, amelyik elfogadja és aktívan kezeli a bennünk virágzó sokféle ént” (121).

Az új generáció gondolkodására nagy hatást gyakorol(hat) az úgynevezett hipertext, amelyet még a 60-as években DOUGLAS ENGLEBART fejlesztett ki, aki az egeret is feltalálta. A hipertext ugyanis az információfeldolgozás soros, lineáris formáit párhuzamos, nem szekvenciális műveletek folyamatává alakítja, s ezáltal komplex kognitív struktúrák kialakítását teszi lehetővé. ENGLEBART zseniális újítása a World Wide Web előfutárának tekinthető. Sokan vallják, hogy ez a technika alapvetően megváltoztatta a gondolkodásmódjunkt.

TAPSCOTT eredményei szerint a világháló jótékony hatással van a gyerekek szociális készségeire, viselkedésére is. Játszi könnyedséggel nyúlhatnak túl a közvetlen környezetükön, szerezhetnek barátokat a világ minden tájáról, s közösen oldhatnak meg feladatokat, építhetnek virtuális városokat, versenyezhetnek stb., autentikus és lényegi információforrásokat igyekezvén tevékenységükhöz feltalálni.

Ami megtörténik a valós világban, megtörténik a virtuális világban is. Kötözködés, erőszak a beszélgetőszobákban is előfordul. A 11 éves Colin Cowsert-Hinrichs (Houston, Texas) így látja a terepviszonyokat:

„Szerintem bizonyos módon nem olyan rossz a helyzet az interneten, mint a való életben (nem mintha az internet nem lenne valódi), mert ott az embert ugyanúgy érheti fizikai és lelki támadás. Itt valószínűleg valaki kiáll melletted. Nem ugyanaz a pszichológiai dolog, mint a valóságos életben.” (138.)

TAPSCOTT becslése szerint mára már sok százezer kibergyerek rendelkezik saját honlappal. Az atrocitásokkal szemben olyan módon is védekezniük kell a netikett szerint, hogy személyes oldalainkon semmiféle azonosító adatot vagy fényképet nem közzétehetnek. Webhelyükön egyébként gyakran szerveződnek fórumok, különböző klubok stb.

A gazdaság, a vállalatok, a munkahelyek átalakulásával a termelés legfontosabb tényezőjévé a tudásmunka válik. Megváltozik a tanulás is. „Az új média eszközei egy új tanulási modell nagyszerű ígéretét hordozzák magukban – a felfedezésen és részvételen alapuló modellt” (156). A hagyományos modellek egyirányúak és központosítottak, s a közvetítéses módszeren alapulnak. A tanár és a tankönyv felülről „sugározza” az adást a diákoknak – lényegében akkor is, ha számos nagyszerű pedagógus ennél sokkal többet tett a gyerekekért minden korban. A 14 éves Tiark Rompf (Németország) így értékeli a helyzetét:

„Otthon az ember azt csinál a számítógépével, amit akar. Ha szörfölni akarok az interneten, azt csinálom. Ha levelet akarok írni, azt csinálom. Az iskolában nem »csinálhatja« az ember azt, amit akar, előbb meg akarják »tanítani«, hogyan kell »csinálni«. Arról pedig szó sincs, hogy eldönthetné az ember, mit akar csinálni.” (158.)

Az oktatás válságát sokan és sokféleképpen értelmezik és magyarázzák. TAPSCOTT szerint (aki egyébként a New Paradigm Learning Corporation elnöke is) az új tanulási paradigma környezete „egészében a web és az internet lesz” (173). Az interaktív tanulásra való átállás lépéseit a következőkképpen vázolja (vö. 174-187).

- (a) Átállás a lineáris tanulásról a hipermédiásra. (Az új generáció információkezelése interaktív és párhuzamos, amit a hipertext, az aktív hivatkozások stb. jól támogatnak).
- (b) Átállás az utasításokról a készítésre és a felfedezésre (az instrukcionizmusról a konstrukcionizmusra).
- (c) Átállás a közvetítő, tanárközpontú tanulásról a tanulóközpontúra.
- (d) Az anyag befogadásáról a navigálás és a tanulás tanulására való átállás. A 18 éves Matthew MacDonald (Nova Scotia, Kanada) ekként közelíti meg a tanulással kapcsolatos problémákat:

„A diákokat csak azután bátorítják a nyitott, saját úton járó gondolkodásra, ha már bemagoltak mindent, amit a tanárunk mondott vagy ami a tankönyvben volt. Addig azonban, ha az ember a saját fejét használja vagy megkérdőjelez valamit, ami nem látszik helyesnek vagy fontosnak, nem jut semmire. Nevetségessé teszik, mert »nem figyel a tanárra«”. (177.)

- (e) Az iskolai tanulásról az élethosszig tartó tanulásra való átállás. (Az „emberiség tudásbázisa évenként megduplázódik”, 178.)
- (f) Átállás a tömeges oktatásról a testre (személyre) szabott tanulásra.
- (g) Átállás a kint okozó tanulásról az érdekes tanulásra, amelynek keretében az ismeretszerzés, a munka és a szórakozás integrálódhat. A 8 éves Christopher Househ (Illinois) elvárása érthető és teljesen jogos:

„Nekem a »digitális korban való felnövekedés« azt jelenti, jól érezzük magunkat tanulás közben.” (179.)

- (h) Végül a közvetítő szerepről a tanár segítő szerepére való átállás.

Az átalakítást, a változtatásokat természetesen a vállalati szféra is végrehajthatja. Érdekében és módjában is áll, különösképpen, ha a tanulás, a munka és a szórakozás így is, úgy is integrálódik. Lett légyen szó alapképzésről vagy éppen felsőoktatásról. A Motorola egyeteme például „mostanára hivatalosan is elismert kurzusokat tart az alkalmazottak számára” (185). Átellenben a kiskereskedő is inkább maga tanítja a mesterségre a fiát, mert nem bízik a szakképzés hatékonyságában, aki viszonzásul komputerizálja az üzlet ügyvitelét Számos kiváló szakember nevelkedett Magyarországon is vállalati tantermekben, műhelyekben. „Az egyetem mint keret szerepét – véli a szerző – a hálózati jellegű egyetem veszi át.” (187.) A 14 éves Tshipora Mankovsky alighanem jogos igénye ez lenne:

„Mire végzek, szakmai önéletrajzot akarok, nem bizonyítványt!” (190.)

Az elektronikus játékokat egyes szülők ellenzik, mások hasznosnak tartják. Az ellenzők főként a játékokban megjelenő erőszaktól féltik a gyerekeiket, jóllehet az agresszivitás – legalábbis a fiúk esetében – a hagyományos játékmintákból ered, amelyek korábban a hátsó udvari tevékenységekhez kötődtek. Egyelőre nincs bizonyíték arra, hogy „a »verekedős« videojátékok erőszakos viselkedést váltanak ki egy pszichikailag egészséges, szerető családi háttérrel rendelkező fiatalból” (199). A 17 éves Dan Atkins (Malibu, Kalifornia) így látja ezt a kérdést:

„Olyan játékokon nőttem fel, amiket sokan erőszakosnak tekintenek, mégis normális maradtam. Az az igazság, hogy szerintem ezek a játékok nagyszerű lehetőséget kínálnak a frusztráció levezetésére anélkül, hogy bárkivel erőszakosak lennénk a valóságban. Egy kellemetlen nap után hazatérve nagyon jól esik bekapcsolni a számítógépet és például Quak-et játszani. Ha iskolás koromban nem játszhattam volna a Wolfenstein 3D-s vagy a Doom programokkal, az élet sokkal nehezebb lett volna.” (198.)

Az internetgeneráció kapcsolatteremtési szokásait vizsgálva, TAPSCOTT kitér az online szerelem és szexualitás kérdéseire is, amely a flörttől akár a virtuális szexig terjedhet. Kutatásai szerint a szülőknek nincs okuk az aggodalomra a kyberszerelem miatt (210). A 17-23 éves fiatalok, vagyis a veterán netgenerációbeliek körében népszerűek azok a többfelhasználós (úgynevezett MUD) rendszerek, amelyekben a kommunikáció szerepjátékok formájában zajlik a résztvevők által létrehozott virtuális szociális terekben. Ezek a játékok megkönnyítik a gyerekkor és a felnőttkor, az otthon és a munkahely közti átmenetet. A csínytevésektől ezek a rendszerek sem mentesek. Végére is a kibergeneráció tagjai sem csupán misztikus ikonok vagy angyalok.

A netgeneráció egyre nagyobb vásárlóerőt képvisel közvetlenül, és szakértelmével befolyásolva a családok általános vásárlási és fogyasztási szokásait közvetetten is – plazai csatangolás nélkül. A 14 éves Eric Mandela (Rahway, New Jersey) ezzel kapcsolatban így nyilatkozik:

„Szeretek az interneten vásárolni. Tíz perc alatt megtalálom a legkedvezőbb árat huszonöt bolt kínálatából. Diszpécseren sem kell keresztülverekednem magam, akik félreértik a megrendeléseimet vagy a szüleimet kérik a telefonhoz. Az interneten mindent megvehetek, majd a számla megérkezésekor megadom a pénzt a szüleimnek.” (222.)

Az internetgeneráció fogyasztói ismérveit ekként jellemzi TAPSCOTT (224-229): (a termékjellemzők alapján) választási lehetőségeket akar; testre szabhatóságra vágyik (a kenyértől a görkorcsolyáig); időnként meg akarja gondolni magát; vásárlás előtt kipróbálja a terméket (magára veszi a ruhát a monitoron, teszti a videojátékot); a célszerűséget és a funkcionalitást tartja szem előtt.

A kiberkereskedelem rohamosan növekszik, s a digitális fizetőeszközök felgyorsítják bővülését, a fogyasztók igényeihez igazítva a bankok és a pénzvilág működését, szerepét. A netgeneráció a minőségre alapoz, akár a reklám vagy a márkanév ellenében is. A botok „éjjel-nappal böngészik a netet, a tulajdonosuk által igényelt információk után kutatnak (...) kommunikálhatnak a tulajdonos nevében (...)” (234-235), s előbb-

utóbb megtalálhatják a hozzá legjobban illő árukat. Az új médium új termékszerkezetet, szolgáltatásokat és piacokat alakít ki, s ezt érdemes máris kalkulálni. Például: „Az irodák lakásokká alakítása növekvő ipari lehetőségeket rejt magában” (245), bizonyosnak látszik ugyanis, hogy nem a netgeneráció tagjai alkalmazkodnak majd a munka- és fogyasztási környezethez, hanem fordítva. Leendő lakásukat, házukat és környékét (az iskolákat, üzleteket stb.) ráadásul már a képernyőn be akarják járni. Minthogy „a gyártók közvetlen kapcsolatba kerülnek a fogyasztókkal a neten keresztül” (247), vesztesek lehetnek a közvetítők, kereskedők, ügynökök, ügyvédek stb. 1996. szeptember 11-én, amikor Dawid Bowie elsőként jelentetett meg egy számot CD nélkül a hálón, a könnyűzenei hanglezmezboltok ázsiója is megingott. A netgeneráció tagjai testre szabható, multimédiás kiadványokat fognak igényelni, s valós idejű interakciókba kívánnak lépni a szerkesztőségekkel. A kiadóknak alaposan át kell gondolniuk üzletpolitikájukat. A *Szemiotikai szövegtan* jelen kötetében egyik-másik irodalomjegyzék jelentős részben aktív hivatkozásokból, linkekből áll, félreérthetetlenül jelezve az eltolódást a hagyományos médiumokról az új felé a tudományos kutatásban is.

Az utasításon és a hierarchián alapuló vállalati modellek ezt aligha bírják ki változ(tat)ás nélkül. A régi struktúrák azonban konokul tartják magukat, jóllehet világosan érzékelik a problémákat vagy azok egy részét. TAPSCOTT a netgeneráció kultúrájának (1) – (10) alatt ismertetett motívumaiból vezeti le az új típusú vállalkozások létrehozásának főbb irányvonalait (253-260). Ezek a következők: (i) molekuláris, online vállalkozás; (ii) intellektuális nyitottság; (iii) együttműködés, kooperativitás; (iv) az intellektus hálózatba kapcsolása az információk megszerzéséhez; (v) az innováció kultúrája; (vi) az emberek megítélése hozzájárulásuk alapján; (vii) új hatóságok; (viii) valós idejű cégek; (ix) tökéként megjelenő generáció; (x) megbízhatóság és bizalom.

Az új munkakultúra központi eleme a tudás gondozása, megosztása és hálózatba szervezése. A netgeneráció tagjai nem csupán letéteményesei a tőkének, hanem humán hordozói. Ezek a gyerekek már nem feltétlenül a McDonald's üzlethelyiségeiben keresnek pénzt, hanem weblapot készítenek, vagy saját vállalkozást hoznak létre, mint például a 15 éves Deanna Perry (Kalifornia):

„Mostanában az AksSam System nevű cég alvállalkozójaként dolgozom. A barátommal, Ryannel együtt hoztuk létre Absolute Web Design nevű cégünket. Tulajdonképpen a cég »elnökei« vagyunk. Más weblapokon megjelentetett reklámsávok segítségével hirdetjük a webhelyünket. Az emberek megrendelőlapokon juttathatják el hozzánk kéréseiket, és mi az igényeikhez legközelebb álló honlapot készítjük el nekik.” (264.)

Adrian Scott meg olyan céget alapított, amelynek munkatársai „az Egyesült Államok legkülönbözőbb részein élnek, és az interneten keresztül működnek együtt” (273). Mindez előrevetíti azt is, hogy a vállalatoknak újfajta szerződést kell kötniük alkalmazottaikkal, esetleg az internetes szakszervezetekkel is.

Tudjuk mi is, hogy a szülők, sajnos, nemigen kommunikálnak egymással. Az új média lehetővé teszi a párbeszédet mind a családtagok, mind a családok között, s ez által a szülők könnyebben megóvhatják gyermekeiket a nem kívánatos hatásoktól. Például a pornográfiától, ami ugyan az internetes anyagoknak a 0,5 százalékát sem teszi ki, a gye-

rekek mégis rátalálhatnak az obszcén oldalakra, mert kíváncsiak a felnőttek dolgaira is. Kíváncsiságukra jellemzőek a 15 éves Reanna Alder (Kolumbia) szavai:

„Még soha nem botlottam olyan weboldalba, amit ne akartam volna megnézni. Nem úgy a tévén, ahol a csatornákat váltogatva időnként szörnyűséges gyilkos jelenetekre kattintottam.” (287.)

A pornográfia problémáját, úgy tűnik, nem lehet megoldani kormányzati cenzúrával, mert ez idegen az információs társadalom demokratizmusától, vagy szűrőszoftvekkel, mert ezeket meg fél kézzel feltörik a gyerekek. Legtöbbet a család és az oktatás tehet a gyerekek védelmében.

Súlyos gondokat okoz a napról napra mélyülő digitális szakadék is, amely két csoportra oszt(hat)ja a társadalmat és az országokat is. Hallgatóim körében magam is tapasztalom ezt a jelenséget: egy részük magabiztosan mozog az ablakokban, más részük viszont csak kellő biztatással képes a számítógép elé ülni. A probléma nemcsak a hozzáférés lehetőségeiben gyökerezik, hanem a technikai ismeret, a motiváció, illetőleg az oktatás és továbbképzés viszonyában. A megoldási lehetőségek feltárása mindannyiunk feladata. „Az új média az új gazdaság és az új generáció minden intézményében szükségessé teszi az átalakítást, és minden személynek át kell gondolnia értékrendjét és viselkedését” (318). Sok a tennivaló, de lehetőségek is kínálkoznak. A nonprofit közösségi hálózatok, központok például még a bandázó utcagyerekeket is képesek elég hamar a monitorhoz ültetni. A 15 éves Juliana Maciel (East Palo Alto, Kalifornia), aki az egyik közösségi központ részmunkaidős alkalmazottja, s műszaki kérdésekben segíti az ügyfeleket, jelentős eredményekről számolhat be:

„Eltüntetjük a házokról a graffitiket, filmet készítünk a hajléktalanokról, akik most tanulják a Macintosh számítógépek kezelését. Van még egy projekt, amiben részt veszek: nyolcadikosokkal beszélgetünk a bandákról és a bandák okozta problémákról.” (326)

A nagyobbacska kiberkamaszok itt már nem püfölik, hanem segítik a kisebbeket, s nem okoznak galibát a pénzfelvevő automatáknál sem. A központok gyarodásáért sokat tehetnek a nagyvállalatok, ahogyan például a Microsoft is. De a karitatív segítségnyújtásnál lényegesen többre lenne szükség. A vállalati támogatás legkézenfekvőbb módja, ha a cégek „megengedik alkalmazottaiknak, hogy a számítógépet hazavigyék” (338), vállalva az internetelés költségeit is. Ezáltal felgyorsíthatnák a tudásalap bővülését, s megoldhatnák az alkalmazottak továbbképzését is, hiszen kibertini játszva sajátítja el a használatát, s tanítja meg rá a felnőtteket. Ennek hasznosságát saját tapasztalataim is megerősítik, minthogy Békési Imre jó ideig biztosítani tudta számomra a megfelelő hozzáférés költséget otthon (ahol egyébként előbb volt komputer, mint telefon), ha annak eszközeit (modem, szoftver stb.), a gépekhez hasonlóan, magam vásároltam is. Amint az infrastruktúrát kialakítottad, kiberkölyök elemében van. Magyarországon ma a telefonos háztartásoknak csupán a 9 százaléka rendelkezik internethozzáféréssel (az EU-s átlag ugyanakkor 38 százalék).

Az internetgeneráció ideológiájával kapcsolatban ma még csak feltételezéseket fogalmazhatni meg. Netti(ni) mindenestre egy kicsit anyagiasnak látszik, de nem kér-

kedni – élni akar a javakkal. S miközben álmodoznék róluk, a valóságban és a monitoron is látja a kihívásokat, amelyekkel szembe kell néznie, az AIDS-tól a legelvetemültebb terrorig. A 11 éves Rufo Sanchez (Rochester, New York) például így érzékeli világunkat:

„Néha felmerül bennem, hogy bolygónk véres, erőszakos világgá változik a filmek, a videók és a játékok miatt. Néha viszont azt érzem, hogy nagyon okos, felkészült világot alkotunk, ahol az információ internetes megosztása egyre nagyobb teret hódít.” (339.)

Érdeke és célja, hogy jó oktatásban részesüljön, s a tudáshoz hozzáadhassa a saját kompetenciáját, értékeit és felelősségét. Nettinek fontos a többi ember, fontos az egyenlőség, fontos a társadalmi igazságosság (vö. 344 kk.). Linkel, de nem link. Az elidegenedést és az elégedetlenséget igyekszik függetlenségbe, individualizmusba és aktivizmusba fordítani. A digitális forradalom az ő forradalma. A 13 éves Kelly Richards (Calgary, Alberta, Kanada) ilyenek látja:

„Hívhatjuk akár műszaki forradalomnak vagy a gyerekek forradalmának, a lényeg, hogy világszintű forradalomról van szó. Olyan forradalomról, amely a bolygónkon élő minden személy számára előnyös lehet, az emberi lélek forradalma.” (348.)

A baby boom és az új generáció viszonyában küszöbön álló változások előrejelzésére, illetőleg körvonalazására TAPSCOTTnak négy forгатókönyve van (350-357). Az egyik a békés együttélés, a másik a hidegháború, a harmadik a generációs robbanás, a negyedik pedig a hálózatosodott társadalom. A szerző a harmadikat valószínűsíti: „generációs titánok nagy összeütközésére számíthatunk (...) Az új, hatékony kommunikációs eszközök ismerete és hozzáférése mellett a hatvanas évek forrongásai gyerekjátéknak tűnnek majd” (357). A generációs robbanás várható kimenetelével kapcsolatban ezúttal egy szülőt idézek:

„A gyerekek fognak nyerni, mert jobban szerveződnek, mint mi. Ráadásul jobban bíznak egymásban, mint ahogy mi megbízunk kortársainkban. Nem hiszem, hogy aggódnunk kellene értük, inkább nekik kell aggódniuk miattunk.” (359.)

Annak idején, röviddel a Bokros-csomag előtt, a jelen sorok írója is kísérletet tett a TAPSCOTT csoportjéhez hasonló kutatások folytatására, nyelvész, pszichológus, programozó matematikus és más kompetenciájú kollégái és barátai együttműködésével, főként az „Új demokráciák és a humán kommunikáció” projekt keretében. Akkoriban azonban, ha a személyi feltételeket úgy-ahogy sikerült is megteremteni, egy ilyen nagyszabású vizsgálat anyagi, tárgyi, infrastrukturális feltételei még nem voltak meg. Oly mértékben nem, hogy például a feleségemmel még 1997-ben is kénytelenek voltunk a (másfél szobás lakótelepi) lakásunkon megszervezni többek között a hipertexttel kapcsolatos bemutató és gyakorló órákat, a saját komputereinket, postafiókjainkat bocsátva a hallgatók rendelkezésére, akik aztán előbb-utóbb fellelték a hozzáférés lehetőségeit, módjait, amikor megállapodtunk abban, hogy feladataikat attachmentként is beadhatják. Megesett az is, hogy az egyik számítógépet becipeltük a tanszékre kölcsönbe. Pályáza-

taink ugyanakkor, egy-két kivételtől eltekintve, vagy nem találtak támogatókra az 'illetékes' fórumokon, vagy ki tudja, mi történt velük a bürokrácia egyenirányított útvesztőiben. Nevetségesnek tűnhet, hogy a jelen sorok írója máig nem rendelkezik munkahelyi számítógéppel, sem oktatóként, sem szerkesztőként. Pedig igaz. Az viszont karikatúrának is rossz, hogy például az eredetileg anyaggyűjtésre, interjúkészítésre, terepmunkára rendszeresített, mára nagyrészt elavult, de még üzemképes leltári tárgyakat, mondjuk a magnetofont, amit a kiberbarátod alighanem már képtelen lenne akként azonosítani, rendszerileg csak a 'ház'-on belül használhatod. Próbáld meg hazacipelni ma, ha tegnap a tanszéken hagyta volna a számítógéped kölcsönbe. A projekt eleget téve a Language in Post-Totalitarian Societi nemzetközi programban vállalt kötelezettségeinek, jószerével csak névleg maradt fenn (lásd például a Mádl Ferenc és Pálincás József védnökségével megjelent, Csermely Péter által szerkesztett *Kutatási lehetőségek középiskolásoknak*, Műszaki Könyvkiadó, Budapest 2002. című kiadvány 458. pontját). De az ambíció, hogy itt egy új, demokratikus, emberi módon megélhető világnak lehetünk a részesei, egyszerűsmind alakítói és alkotói is, változatlanul eleven maradt. Jóllehet valamelyest javult az intézményi infrastruktúra (főként pályázati forrásokból), periodikánk jelen kötete éppúgy a saját leltári számú képernyőmön formálódott fazonra, akár a korábbiak, vagy éppen a sok száz kiber fiatal és nem kiber felnőtt interaktív rendszerében zajló, szegedi szöveg-tani nyári akadémiák anyagainak, segédanyagainak jelentős része. DON TAPSCOTT angol nyelven 1998-ban megjelent könyvét forgatva – lásd még <http://www.growingupdigital.com> –, s csak futólag tekintve végig azon a bő harminc éven, amióta üzemmérnök hallgatóként először szembesül(het)tem a számítógépek virtuális világával, technológiai folyamatokat vezérlő valóságával, legalábbis úgy tűnik fel, hogy manapság a korábbiaknál is nagyobb szükség lenne a hazai viszonyok áttekintésére, elemzésére és értékelésére, illetőleg a valós idejű tennivalók meghatározására és elvégzésére. A legnagyobb generáció tagjaival közösen, online. – 2001. május 17-én, amikor a magyar kancelláriaminiszter bejelentette, hogy elkészült a magyar Nemzeti Információs Társadalom Stratégia, ez a munka – amely szerencsésebb régiókban lényegében már befejeződött – remélhetőleg el is kezdődött. (Részletesebben lásd például DOMBI GÁBOR – LAFFERTON EMESE (szerk.): *Az információs társadalom felé. Tanulmányok és hozzászólások*. Replika Kör, Budapest, 2001.) A „remélhetőleg” kifejezés csupán arra kíván utalni, hogy a Nemzeti Információs Társadalom Stratégia nem az első ilyen jellegű dokumentum Magyarországon.

Vass László